

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2022. № 9.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.9.24>
УДК 336.64

Т. Ф. Рябоволик,
к. е. н., доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності,
Центральноукраїнський національний технічний університет,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0345-509X>
І. О. Андрощук,
к. е. н., доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності,
Центральноукраїнський національний технічний університет,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3591-7877>
Н. С. Пімел,
к. е. н., доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності,
Центральноукраїнський національний технічний університет,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4003-4219>

ПОКАЗНИКИ АНАЛІЗУ ТА ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ СКЛАДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

T. Riabovolyk,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economy,
Management and Commercial Activity,
Central Ukrainian National Technical University
I. Androshchuk,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economy,
Management and Commercial Activity
Central Ukrainian National Technical University
N. Pitel
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economy,
Management and Commercial Activity
Central Ukrainian National Technical University

INDICATORS OF THE ANALYSIS AND ASSESSMENT OF THE FINANCIAL COMPONENT OF ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES

У статті визначаються основні ключові підходи до визначення поняття «економічна безпека підприємства». Сформовано власне авторське визначення. Визначено основні проблеми, які створюють перепони для повноцінного забезпечення економічної безпеки підприємства. Виокремлено головні цілі фінансової складової економічної безпеки підприємства. Визначено, що комплексна система економічної безпеки підприємства повинна включати такі заходи: інформаційні, економічні, адміністративні та технічні. Сформовано основні принципи системи економічної безпеки підприємства, серед яких: законність, економічна доцільність, комплексність, підконтрольність керівництву, безперервність, диференціація та координація, поєднання превентивних та реактивних заходів. Встановлено, що комплексність виступає першочерговим принципом. Проведено аналіз найбільш розповсюджених фінансово-економічних злочинів в 2020 році. Встановлено, що 51 % українських підприємств постраждали від економічних злочинів та шахрайства. Аналіз показників рівня економічних злочинів та шахрайства демонструє значне перевищення даного показника в Україні у порівнянні зі світовим. Подано обсяг фінансових наслідків від економічних злочинів в Україні та світі. Встановлено, що запорукою успішного розвитку будь-якої організації (підприємства) є не лише інвестиції у підвищення ефективності її діяльності, а також – у розробку та впровадження програм, інструментів та технологій для боротьби з шахрайством та економічною злочинністю. Визначено необхідність проведення постійного моніторингу економічної безпеки підприємства, головною ціллю якого є діагностика стану за визначеною системою показників: індикатори виробництва; фінансові індикатори; соціальні індикатори. Подано детальну характеристику кожного з показників. Встановлено необхідність аналізу відкритих річних підсумкових звітів, з яких необхідним є інформація щодо: параметрів діяльності підприємства; наявності реальної можливості відновити (або втратити) свою платоспроможність протягом певного періоду; причин фінансової нестійкості підприємства; стан ліквідності активів підприємства та їх структури. У підсумку доведено, щоб забезпечити довготривалу конкурентоспроможність підприємства та його фінансову спроможність варто приділяти значну увагу своєчасному моніторингу стану фінансової складової економічної безпеки підприємства.

The article defines the main key approaches to the definition the concept of "economic security of the enterprise". The author's own definition has been formed. The main problems, that create the obstacles for fully ensuring the economic security of the enterprise have been identified. The main goals of the financial component of the enterprise's economic security are highlighted. It was

determined that the comprehensive system of economic security of the enterprise should include the following measures: informational, economic, administrative and technical. The main principles of the enterprise's economic security system were formed, including: legality, economic feasibility, comprehensiveness, management control, continuity, differentiation and coordination, combination of preventive and reactive measures. It has been established that comprehensiveness is a primary principle. The analysis of the most widespread financial and economic crimes in 2020 was carried out. It was established that 51% of Ukrainian enterprises were suffered from economic crimes and fraud. The analysis of indicators of the level of economic crimes and fraud demonstrates a significant excess of this indicator in Ukraine in comparison with the world. The volume of financial consequences of economic crimes in Ukraine and the world is presented. It has been established that the key to the successful development of any organization (enterprise) is not only investment in improving the efficiency of its activities, but also in the development and implementation of programs, tools and technologies to combat fraud and economic crime. The need for constant monitoring of the enterprise's economic security has been determined, the main purpose of which is to diagnose the state according to a defined system of indicators: production indicators; financial indicators; social indicators. The detailed description of each indicator is provided. The need for analysis of the open annual summary reports was established, from which information is needed regarding: the parameters of the enterprise; the presence of a real opportunity to restore (or lose) their solvency within a certain period; the reasons for the financial instability of the enterprise; the state of liquidity of the enterprise's assets and their structure. As a result, it was proved that in order to ensure the long-term competitiveness of the enterprise and its financial capacity, it is necessary to pay considerable attention to the timely monitoring of the state of the financial component of the economic security of the enterprise.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, фінансова складова безпеки підприємства, шахрайство, фінансово-економічний злочин, показники оцінки фінансової безпеки.

Keywords: economic security of the enterprise, financial component of the enterprise security, fraud, financial and economic crime, financial security assessment indicators.

Постановка проблеми та її зв'язок з практичними завданнями.

Перехід до ринкової економіки, поява значної кількості підприємств різних за організаційно-правою формою, які мають різні форми власності, наявність

усіляких способів конкурентної боротьби, недосконалість законодавчої бази, слабкість державних структур, покликаних створити нормальні умови для розвитку бізнесу, криміналізація господарського життя та багато інших причин поставили суб'єкти господарювання в умови, коли вони змушені приділяти значну увагу питанням забезпечення своєї економічної безпеки.

Керівництво підприємства має знати, що воно не лише отримуватиме прибуток і користуватиметься різними благами, а й постійно ризикуватиме. І далеко не кожне підприємство, навіть у країнах з тривалою ринковою історією, може витримати такі жорсткі випробування та забезпечити свою економічну безпеку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Даною проблематикою займаються як зарубіжні науковці так і вітчизняні. Зокрема питанням значимості, планування та механізму економічної безпеки виробничо-господарської діяльності підприємства присвячені праці Сосновської І.М. [1], Кузенко Т.Б. [2], Козаченка Г.В. [3]. Проблемам фінансової безпеки підприємства приділялась увага у працях Бланк І.А. [4], Горячевої К. С [5] та Сорокіної О.М. [6]. А в працях Живко З. Б. увагу зосереджено на дослідженні аспектів конкурентної розвідки та рейдерства в системі економічної безпеки підприємства [7].

Питання пов'язані з аналізом та оцінкою фінансової складової економічної безпеки виробничого підприємства завжди буде актуальним та викликатиме жвавий інтерес науковців, оскільки зовнішнє середовище досить швидко змінюється, а відповідно фінансова безпека і загрози також. Особливо актуальним стає дана проблема в умовах кризи національної економіки.

Мета статті. Метою даного наукового дослідження є обґрунтування та дослідження фінансової складової економічної безпеки підприємств шляхом розкриття сутності показників за допомогою яких проводять її аналіз та оцінку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сьогоднішній день економіка країни переживає кризовий період, актуалізація якого спричинена військовим вторгненням в Україну, як наслідок, в країні продовжують прогресувати загрози, які створюють негативні умови для стабільного розвитку вітчизняних підприємств. В цілому, рівень економічної безпеки країни в більшій мірі визначає рівень економічної безпеки кожного її господарюючого суб'єкта.

В теоретичному аспекті однією з важливих проблем, яка створює перепони для повноцінного забезпечення економічної безпеки вітчизняного підприємства, є недосконала нормативно-правова база. Нині постійно удосконалюється та змінюється податкове законодавство, зміни умов ведення підприємницької діяльності та нові вимоги до ведення готівкових та безготівкових розрахунків та ін. Постійні зміни відбуваються і в нормативно-правових актах, що ускладнює ведення бізнесу для підприємств, особливо великих, оскільки вони менш гнучкі та мають складнощі в швидкій переорієнтації до нових умов. В свою чергу, відсутність законодавчої стабільності «відлякує» іноземних інвесторів, що також негативно впливає на розвиток вітчизняної промисловості.

Існує ще одна вагома проблема в межах забезпечення економічної безпеки організацій – це відсутність законодавчо закріпленого визначення поняття «економічна безпека підприємства», а відповідно і розуміння його суті. Для того, щоб дане поняття структурувати та систематизувати, необхідно провести більш поглиблений аналіз досліджуваного поняття, шляхом опрацювання наукових праць з даної проблематики різних науковців. Зокрема трактування даного поняття зарубіжними і вітчизняними науковцями характеризується різноманітністю підходів та їх змістом рис. 1.

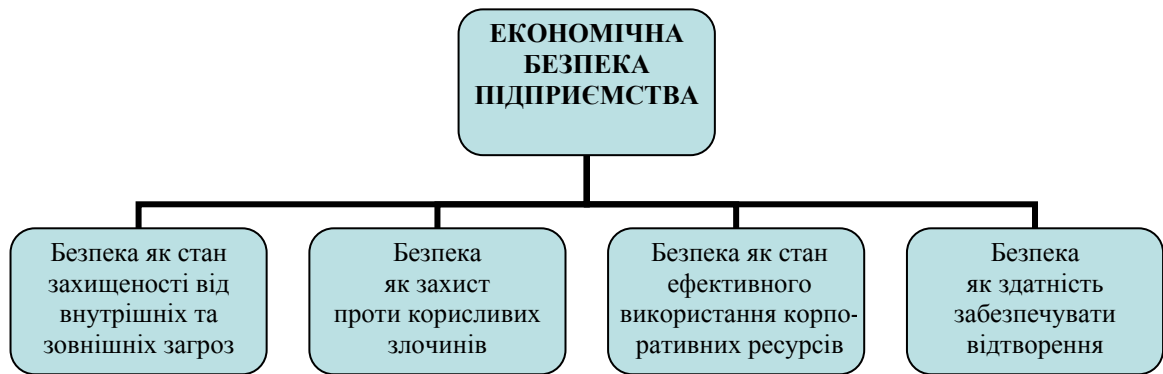

Рисунок 1. Ключові підходи до визначення поняття «економічна безпека підприємства»

Джерело: [1]

Виходячи з різних тлумачень великої кількості науковців даного поняття, ми можемо сказати, що під економічною безпекою підприємства варто розуміти комплексну характеристику, до якої належить загальний рівень захищеності потенціалу підприємства, як від загроз ззовні так і внутрішніх загроз, що, в свою чергу, забезпечує стійкість функціонування та ефективний, стабільний розвиток підприємства, а також потреба в управлінні з боку керівництва господарюючого суб'єкта.

Зокрема, економічну безпеку варто розглядати як оцінку ресурсного потенціалу та ступінь захищеності підприємства від негативного впливу зовнішнього середовища. В зв'язку з цим з року в рік зростає необхідність українських підприємств в забезпеченні власної економічної безпеки. При цьому велика увага приділяється питанням забезпечення фінансового та технічного захисту організацій. При ігноруванні вимог економічної безпеки це завжди веде до негативних наслідків.

Головні цілі фінансової складової економічної безпеки підприємства наведено на рисунку 2.

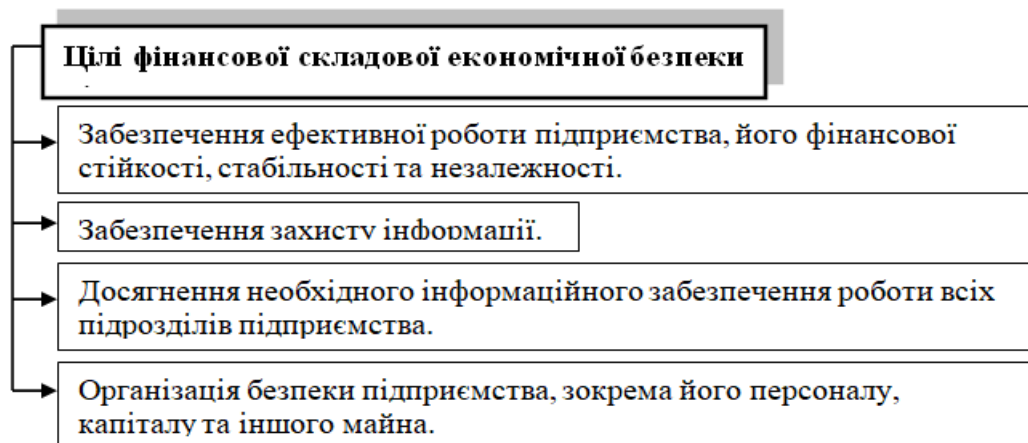

Рисунок 2. Головні цілі фінансової складової безпеки підприємства

Джерело: сформовано авторами на основі [3]

Сучасні умови господарювання потребують комплексної системи економічної безпеки, яка здатна прогнозувати загрози. Вона повинна створюватися у відповідності із дотриманням вимог чинного законодавства та включати в себе наступні заходи:

- інформаційні – використання сучасних програм та технічних систем захисту інформації від несанкціонованого доступу;
- економічні – методи стимулювання і фінансування захисних засобів;
- адміністративні – створення служби безпеки;
- технічні – використання системи охорони з застосуванням сучасних технічних засобів [4].

До принципів системи економічної безпеки відносять: законність, економічна доцільність, комплексність, підконтрольність керівництву, безперервність, диференціація та координація, поєднання превентивних та реактивних заходів [7].

В переліку принципів системи фінансової складової економічної безпеки першочерговим є комплексність, складові елементи якої узагальнені у вигляді моделі (рис. 3).

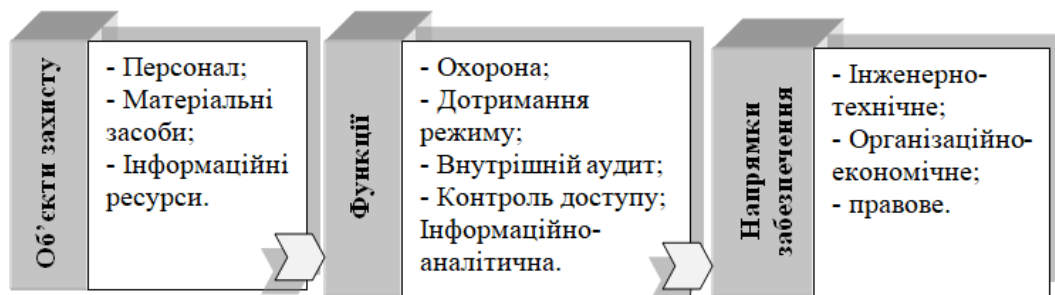

Рисунок 3. Модель комплексної системи фінансової складової економічної безпеки підприємства

Джерело: сформовано авторами

Засоби забезпечення безпеки підприємства наведені на рис. 4.

ТЕХНІЧНІ	Охоронно-пожежні системи, відео-радіообладнання, засоби виявлення вибухових пристроїв, бронежилети, загородження та ін.
ОРГАНІЗАЦІЙНІ	Спеціалізовані структурні формування які забезпечують безпеку
ІНФОРМАЦІЙНІ	Засоби захисту інформації, інформаційні технології, забезпечення конфіденційності друкованої та відеопродукції
ФІНАНСОВІ	Достатній об'єм грошових засобів
ПРАВОВІ	Закони та правові акти, які видані вищими органами влади, власні правові акти що стосуються економічної безпеки
КАДРОВІ	Спеціалісти які займаються економічною безпекою

Рисунок 4. Засоби забезпечення економічної безпеки підприємства

Джерело: сформовано авторами

Згідно статистичних досліджень в 2020 році від економічних злочинів та шахрайства постраждали 51% українських організацій. Цей показник значно вищий, аніж у світі, який становить 47%. Якщо говорити про тенденцію даного показника, то в 2018 році він складав 48%, тобто спостерігається інтенсивний ріст показника, а це негативне явище для розвитку бізнесу та економіки в цілому. Найбільш розповсюджені економічні злочини наведено на рис. 5.

Також ми повинні розуміти, що шахрайство може з'явитися з будь-якої сторони. Згідно всесвітнього дослідження економічних злочинів та шахрайства в 2020 році одним із найрозповсюджених джерел шахрайства є співробітники організації, це приблизно 37% і з них близько 27% припадає на

шахрайство керівниками організацій. В українських реаліях, даний показник становить 25%, серед яких шахрайство керівників складає 16 %, а інших співробітників 9%.

На злочинні дії (шахрайство) зі сторони третіх сторін припадає в світі 39%, тоді як в Україні 41%. Що стосується змови між співробітником на третьою стороною, то тут показники такі: в світі – 20%, по Україні – 25% станом на 2020 рік [8].

Як правило зазначені вище дії співробітників та керівництва організацій досить важко прогнозувати, а відтак відстежувати та проконтролювати. А результати можуть бути досить серйозними та негативними для будь-якої організації, та призвести до цивільних чи кримінальних справ проти організації чи причетних осіб. Таким чином, можна досить легко нашкодити репутації, а інколи і взагалі втратити бізнес в цілому.

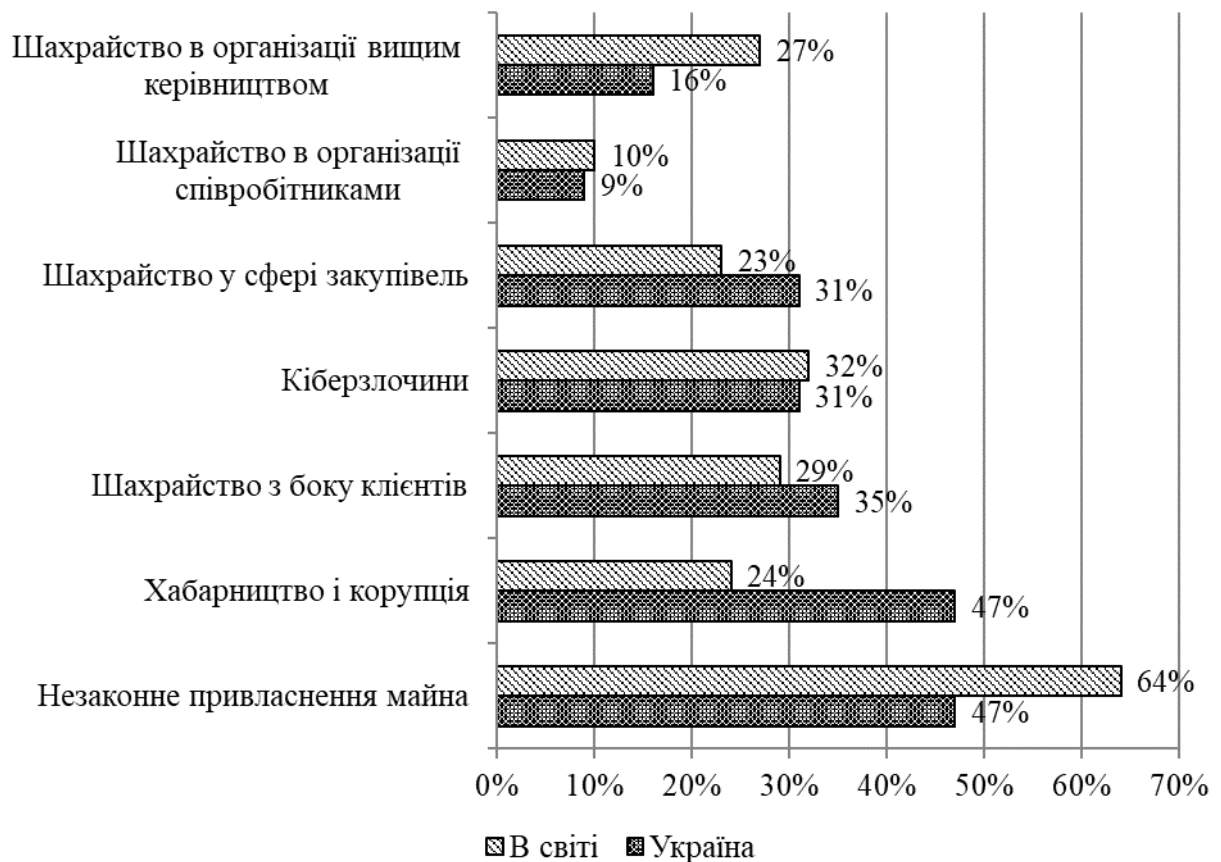

Рисунок 5. Найбільш розповсюджені фінансово-економічні злочини в 2020 р.

Джерело: сформовано авторами на основі [8]

Якщо говорити про фінансові наслідки від економічних злочинів, то тут статистика досить невтішна як світова, так і в Україні рис. 6.

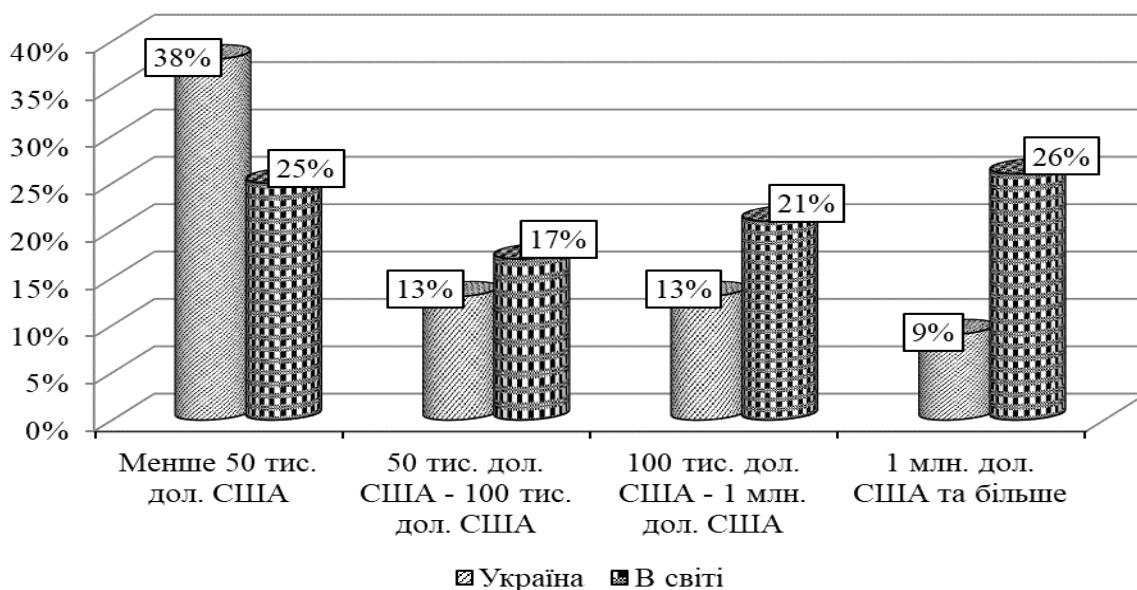

Рисунок 6.Вартість шахрайства в світі та Україні станом на 2020 р.

Джерело: сформовано авторами на основі [8]

Виходячи з вищезазначеного можемо сказати, що наслідки від нехтування економічною безпекою будь-якою організацією можуть виходити далеко за рамки просто фінансових збитків, це може бути нанесена шкода і нематеріальним активам, або ж, наприклад, відносинам із важливими бізнес-партнерами чи, в цілому, репутації чи бренду. Всі ці перелічені фактори є надзвичайно важливими для будь-якого господарюючого суб'єкта та його діяльності.

Тому необхідно пам'ятати, і це очевидно, що успіхів досягатимуть ті бізнес-організації, які приділяють увагу не тільки інвестиціям у підвищення ефективності діяльності, а також і в розробку та впровадження програмного забезпечення, інструментів та технологій щодо підвищення ефективності економічної безпеки та запобіганню шахрайства та злочинів.

Тому, стає очевидним, що запорукою успішного розвитку будь-якої організації є не лише інвестиції у підвищення ефективності її діяльності, а також – у розробку та впровадження програм, інструментів та технологій для

боротьби з шахрайством та економічною злочинністю.

Таким чином, бачимо, що процес організації економічної безпеки підприємства – доволі трудомісткий та включає в себе велику кількість складових.

Однією з головних цілей моніторингу економічної безпеки підприємства є діагностика його стану за визначеною системою показників, які діляться на такі три групи як: індикатори виробництва; фінансові індикатори; соціальні індикатори. Розглянемо, що характеризує кожен з індикаторів.

Перша група, це індикатори виробництва, які досліджують за такими показниками:

- динаміка виробництва (зростання, спад, стабільний стан, темпи змін);
- реальний рівень завантаження виробничих потужностей;
- темпи оновлення основних виробничих фондів (реновації);
- стабільність виробничого процесу (ритмічність, рівень завантаженості протягом певного часу);
- питома вага виробництва у ВВП (для особливо великих підприємств-монополістів);
- оцінка конкурентоспроможності продукції;
- структура та технічний ресурс парку машин та обладнання.

Друга група, це фінансові індикатори, які аналізуються за такими показниками як:

- обсяг «портфеля» замовлень (загальний обсяг запланованих продажів);
- фактичний та необхідний обсяг інвестицій (для підтримки та розвитку наявного потенціалу);
- рівень інноваційної активності (обсяг інвестицій у нововведення);
- рівень рентабельності виробництва;
- фондвіддача (капіталомісткість) виробництва;
- прострочена заборгованість (дебіторська та кредиторська);

- частка забезпеченості власними джерелами фінансування оборотних коштів, матеріалів, енергоносіїв для виробництва.

Третя група, це соціальні індикатори, а саме:

- рівень оплати праці по відношенню до середнього показника промисловості або економіки в цілому;
- рівень заборгованості із зарплати;
- втрати робочого часу;
- структура кадрового потенціалу (вікова, кваліфікаційна).

Економічна безпека вища на тих підприємствах, які не тільки знають, що має бути вироблено, де і за якою ціною продано, але і як раціонально організовувати свій бізнес, щоб досягти поставленої мети з найменшими затратами та втратами. Здійснюючи керівництво підприємством, необхідно брати до уваги всю сукупність керованих параметрів (інструментів маркетингу) та обмежень зовнішнього середовища. Тому до сфери управління економічною безпекою відносяться також питання стабільної роботи підприємства, пов'язані з формуванням витрат та цін на готову продукцію, з кругообігу коштів підприємства, з утворення та витрачання його матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, із забезпечення розрахунків із діловими партнерами, банками, бюджетом.

Стан фінансової безпеки організації характеризують багато показників, які можна, виходячи, з їхнього призначення об'єднати в такі чотири групи, які показано на рис. 7.

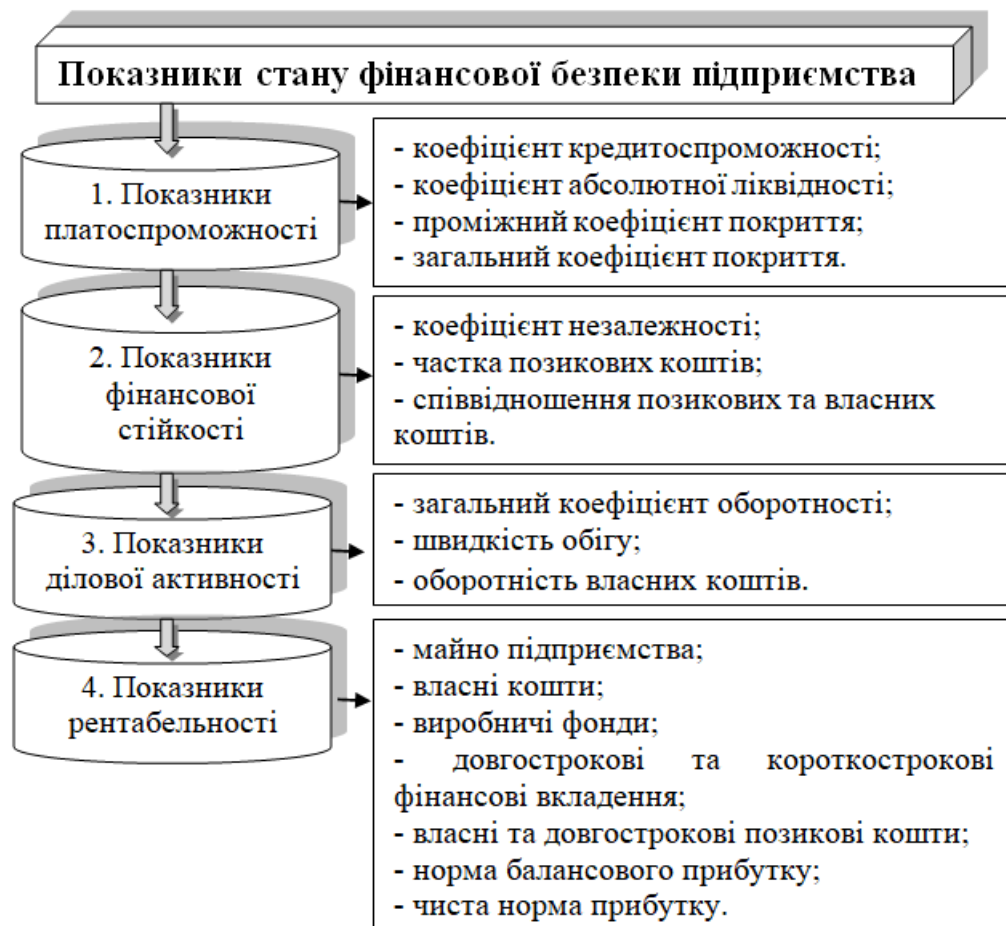

Рисунок 7. Показники стану фінансової безпеки підприємства

Джерело: сформовано авторами

1) Показники платоспроможності характеризують можливість організації у певний момент часу розрахуватися з кредиторами власними засобами.

➤ Коефіцієнт кредитоспроможності розраховується, як відношення власних коштів до довгострокового позикового капіталу.

➤ Коефіцієнт абсолютної ліквідності розраховується як відношення різниці грошових коштів та короткострокових вкладень до короткострокової заборгованості.

➤ Проміжний коефіцієнт покриття розраховується як відношення суми грошових коштів, короткострокових фінансових вкладень та дебіторської заборгованості до короткострокової заборгованості.

➤ Загальний коефіцієнт покриття розраховується як відношення оборотних засобів до короткострокової заборгованості.

Підприємство вважається платоспроможним, якщо ці показники не виходять за межі наступних граничних значень:

- Коефіцієнт ліквідності = $0,2 - 0,3$;
- проміжний коефіцієнт покриття = $0,7 - 0,8$;
- загальний коефіцієнт покриття = $2,0 - 2,5$.

Ліквідність та платоспроможність нетотожні один одному.

2) Показники фінансової стійкості характеризують рівень захищеності залученого капіталу.

- Коефіцієнт незалежності розраховується як відношення власних коштів до власних основних засобів.
- Частка позикових коштів розраховується як відношення суми заборгованості до основних власних коштів.
- Співвідношення позикових та власних коштів розраховується як відношення суми заборгованості до власних коштів.

У країнах із розвинутою ринковою економікою встановлено граничні значення цих показників:

- Коефіцієнт власності повинен бути $> 0,7$;
- Коефіцієнт позикових коштів повинен бути $< 0,3$;
- Коефіцієнт позикових та власних коштів повинен бути < 1 .

3) До показників ділової активності відносяться: загальний коефіцієнт оборотності; швидкість обігу; оборотність власних коштів.

- Загальний коефіцієнт оборотності розраховується як відношення виручки від реалізації продукції до вартості майна.
- Швидкість обігу розраховується як відношення виручки від реалізації продукції до власних коштів.
- Оборотність власних коштів розраховується як відношення виручки від реалізації продукції до середньомісячної дебіторської заборгованості.

Для характеристики ділової активності підприємства застосовуються й інших показників. У країнах із розвинутою ринковою економікою за

найважливішими показниками ділової активності встановлюються загальні нормативи та за галузями. Зазвичай, такі нормативи відбивають середні фактичні значення цих коефіцієнтів. Так, у більшості країн такі нормативи:

- Загальний коефіцієнт оборотності капіталу – 3;
- Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості - 4,9;
- Нормативом оборотності запасів є 3 обороти, тобто 120-122 днів;
- Нормативом оборотності дебіторської заборгованості – 4,9 або приблизно 74 дні.

Середню вартість активів та пасивів за певний період розраховують як середню хронологічну за щомісячними даними; якщо у розпорядженні фінансового аналітика є лише річний баланс, застосовується спрощений прийом: середня із сум даних на початок і на кінець періоду.

4) Показники оцінки рентабельності. Для оцінки рівня фінансової безпеки підприємства найчастіше використовують відносні показники – показники рентабельності (дохідності, прибутковості).

Рентабельність – це ступінь дохідності, вигідності, прибутковості бізнесу. Вона вимірюється за допомогою цілої системи відносних показників, що характеризують ефективність роботи підприємства в цілому, дохідність різних напрямків діяльності (виробничої, комерційної, інвестиційної), вигідність виготовлення окремих видів продукції та послуг.

➤ Рентабельність майна підприємства розраховується як відношення чистого прибутку до середньої вартості активів помножене на 100%.

➤ Рентабельність власних коштів розраховується як відношення чистого прибутку до середньої вартості власних коштів помножене на 100%.

➤ Загальна рентабельність виробничих фондів розраховується як відношення чистого прибутку до середньої вартості виробничих фондів помножене на 100%.

➤ Норма балансового прибутку розраховується як відношення

балансового прибутку до чистого об'єму продажів помножене на 100%.

➤ Чиста норма прибутку розраховується як відношення балансового прибутку до чистого об'єму продажів.

Оцінюючи стан справ, і навіть планування майбутніх дій керівництво підприємства дуже рідко спирається лише на дані підсумкового річного звіту. Це пояснюється тим, що результати оцінки стають доступними лише за кілька місяців після закінчення господарського року. Різні характеристики піддаються змінам.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, щоб постійно стежити за фінансовою безпекою підприємства, керівництву потрібні індикатори, що дозволяють швидко визначити зміни. У практичній діяльності найбільш змістовні квартальні, щомісячні або навіть щоденні проміжні звіти, що оцінюються за тими самими методиками, що й щорічні. При належній щільності та взаємопов'язаності саме короткострокові аналізи можуть швидко виявити слабкі та сильні сторони становища підприємства та дати необхідні відправні точки для коригувальних заходів. З відкритих річних підсумкових звітів слід брати таку інформацію:

- параметри діяльності підприємства, які передують банкрутству або забезпечують інтенсивний розвиток підприємства;
- наявність реальної можливості відновити (або втратити) свою платоспроможність протягом певного періоду;
- причини фінансової нестійкості підприємства, що призвели до його неплатоспроможності;
- стан ліквідності активів підприємства та їх структури.

При аналізі фінансової складової діяльності підприємства з допомогою цих коефіцієнтів можна використовувати такі рекомендації:

- 1) Якщо значення всіх коефіцієнтів вище наведених цифр, можна зробити висновок, що підприємство працює ефективно.
- 2) Якщо значення якогось із коефіцієнтів дещо нижче за

рекомендований рівень, то він повинен бути під постійним контролем з боку керівництва підприємства.

3) Якщо значення коефіцієнтів нижче за рекомендовані рівні, то керівництву підприємства слід проаналізувати продуктивність усіх статей активу, ефективність маркетингових заходів.

У разі, якщо більшість коефіцієнтів буде суттєво нижчою за рекомендовані рівні, необхідно серйозно зайнятися аналізом усієї фінансової діяльності підприємства.

Підводячи підсумок, зазначимо, що аналіз економічної безпеки підприємства тісно переплітається з його фінансовою спроможністю та становищем на ринку. Також економічна безпека залежить від багатьох чинників, як внутрішніх та і зовнішніх. Тому при аналізі економічної безпеки підприємства, а також розробці заходів щодо її підвищення необхідно враховувати безліч факторів.

Література

1. Сосновська І.М. Поняття та значення економічної безпеки виробничо-господарської діяльності підприємств. Ефективна економіка. 2015. №9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4303>
2. Кузенко Т. Б. Планування економічної безпеки підприємства в умовах ринкової економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01. Європейський ун-т фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу. К., 2004. 18 с.
3. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія. Київ: Лібра, 2003. 280с.
4. Бланк І. А. Управління фінансовою безпекою підприємства. Київ : Ніка-Центр, 2014. 784 с.
5. Горячева К. С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки. Економіст. 2003. № 8. С. 65–67.
6. Сорокіна О.М. Зміст дефініції «фінансова безпека». Торгівля і ринок України. 2009. Вип. 28. Т. 3. С. 270–274.

7. Живко З. Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізми забезпечення, управління: монографія. Львів.: Ліга-Прес, 2012. 256 с.

8. Третяк А. Економічні злочини та шахрайство: досвід українських організацій. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/12/17/669308/> (Дата звернення : 10.09.2022).

References

1. Sosnovska, I.M. (2015), "The concept and importance of economic security of production and economic activities of enterprises", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 9, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4303> (Accessed 4 Sept. 2022).

2. Kuzenko, T. B. (2004), "Planning for economic security in the conditions of market economy", Abstract of Ph.D. dissertation, Economics, organization and management of enterprises, European University of Finance, informational systems, management and business, Kyiv, Ukraine.

3. Kozachenko, H. V., V.P. Ponamarev and O. M. Liashenko, (2003), *Ekonomichna bezpeka pidpryemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia* [Economic security of enterprises: the nature and mechanism of ensuring], Libra, Kyiv, Ukraine

4. Blank, I.A. (2014), *Upravlinnja finansovoju bezpekoju pidpryjemstva* [Management of financial security of the enterprise], Kyiv: Elga, Nika-Center

5. Horiacheva, K. S. (2003), "Financial security of the enterprise. Essence and place in the system of economic security", *Ekonomist*, vol. 8, pp. 65–67.

6. Sorokina, O.M. (2009), "Content of the definition "financial security", *Torhivlia i rynok Ukrainy*, vol. 28. T. 3, pp. 270–274.

7. Zhyvko, Z.B. (2012). *Economic security of the enterprise: the essence, mechanisms of provision, management* [Economic security of the enterprise: the essence, mechanisms of provision, management], Lviv: Liga-Press.

8. Newspaper "Ukrainian Pravda" (2022), "Economic crimes and fraud: the experience of Ukrainian organizations", available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/12/17/669308/> (Accessed 10 September 2022).

Стаття надійшла до редакції 17.09.2022 р.